

Milli musiqi dəyərlərimizi qorumaq günün tələbidir

Arif Əsədullayev

Əməkdar incəsənət xadimi,
sənətsənslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor
E-mail: əsədullayev@hotmail.com

Bu gün çox vacib məsələlərdən biri bərpası rəssamlar kimi, bərpası bəstəkarların, ifaçı-nəzəriyyəçilərin də fəaliyyət göstərməsidir. Bərpası rəssamlar ömrünü digər qütblərdən (İstar rəsm əsərlərini, istarsada də xalça məmulatlarını) başa vurmağa yaxın olan sənət əsərlərini yenidən həyata qaytara bilərlər. Amma biz Azərbaycan xalqına məxsus muğam şöbə və qışların, xalq mahni və raqlarını, müallifləri həlakət məlum olan kimi və dimğalı ömrünü son çatdırırsınız musiqi nümunələri kimi razılıq şəklində təbliğ edirik. Əsasən, ifaçılar və bu ifaçıların təbliğatını aparən, onlara dəstək verən "sənət adamları"nın müdafiəsinə qatırıq.



Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin zirvəsində duran muğam sənəti dövlətimiz tərəfindən, xüsusən də Heydər Əliyev fondunun qayğı-dəstəyi ilə qorunur və təbliğ olunur. Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, bu gün bizim çox istədiyi bərpası rəssamlarımız, xalqçuluq sənətkarları tərəfindən yaradılan nadir sənət əsərlərini (nümunələrini) yenidən həyatı verirlər. Bu, çox bəyqəlişlərsə la-yığıdır. Yaşı yüzlarla hesablanan möhtəşəm tikilləri bərpələyərək, olanı xalqa, cəmiyyətə, bu günümüzlə qaytarmək həm şərəfli, həm müqəddəs, həm də Azərbaycan mədəniyyəti, elmimizi, təfəkkürünü tanımaq vəsaitlədir. Ela bu aspektdən mən də istərdim ki, subyektiyizlərinizi sizinlə paylaşım.

Azərbaycan klassik musiqisinin banisi, bu sahədə çalışan bütün sənət və elm adamlarını böyük müəllimi Üzeyir Hacıbəyli "Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları" əsərində 7 əsas muğam dəstəgi və lad-muğam xüsusiyyətlərini çox aydın və birimənl şəkildə göstərmişdir. Biz sənət adamları da bütün bəstəkar və musiqiçiləşlər kimi Üzeyir məktəbinə istinad edirik və ondan bəhrələnirik.

Bu məktəbin çox möhtəşəm alimləri (Məmməd Səleh İsmayılov, Bayram Hüseynli, Rəmiz Zohrəbov, Elxan Babayev və başqaları) yazdıqları əsərlərində bizə özün qıymətli və çox əsaslı xəzənlər qoymuşlar. Müəllim (Üzeyir Hacıbəyli) və tələbələrini elmi əsərlərində istinad edərək aşağıda söylədiklərimi böyük muğam müəllimi Elxan Mirzafərovlara (tar) bölüşməmiş və indi də sizlərə paylaşırıq.

Bildiyimiz kimi, bütün muğam tədris programlarında, nə yazılında və muğam (musiqi fəsi) lent (disk) yazılarda hər hansı musiqi ədəbi (məstəğ) bərdəşt şöbəsi ilə start verilir. Daha doğrusu, hər bir muğam şöbəsi girişlə başlanılır, sonda musiqi cümləsinin kadensiyası (ayağı) ilə bitir və ya sonrakı ifaçıya ötürülür.

Bu xüsusiyyət bütün muğam dəstəgəhlərində eynidir. Hətta muğam dəstəgəhlərində yox, bütün professional və qeyri-professional musiqi əsərlərində də belədir. İstar mürəkkəb üchissəli əsər olsun, istar sonata allegro formasında yazılmış irihəcmli və ya opera jənərdə bəstələnməmiş səhnə əsəri... Bütün musiqi əsərləri girişlə başlanılır. Eyni zamanda muğamlar da giriş ilə (bəzən dərəcəm, rəng və ya təsnif), yəni bərdəşt ilə ifa olunmağa başlayır. Bas fərq nədədir?

Fərq ondadır ki, bütün muğam dəstəgəhləri öz səs qatınına, öz ladına istinad edən və tabe olan bərdəştə ifa başlanılır. Böyük Müəllimimizin yazdığına əsasən bəzi muğam dəstəgəhlərində bərdəşt, ələ mayanın bir otkava idənil, sözlü fərqləri ifadə də ola bilər. Bu qəbətə və ya səhv deyil. Məsələn, "Rast" dəstəgəhi bərdəşt ilə ifayə başlanılır, istarsən Novruz rəvəndə ilə başla, istarsən da bərdəşt əvəzinə mayanın bir parçasını kəçik dəyşikliksə, bir dəza surətli, cəld ifa et. Bu, qətiyyənlə səhv və ya qələt deyil.

Yaqsı yadımızdır, ötən əsrin 70-80-ci illəri ind. Mən Asaf Zeynəli adına Bakı Ərtəs Xəzə Musiqi Məktəbində ixtisəs-nəzər və ixtisəs-muğam dərsi dəyirdim. O dövrdə bizim birlişməsində Kamil Əhmədov, Əlxan Hüseynov, Elxan Mirzafərov, Sidiq Mustafayev, Səbiri Ələkbərov, İbrahim Nəriman Əliyev, Hacıbəyli Hüseynov və bəndəziş (Arif Əsədullayev) birlihdə çalışırdı. Dərs illərində birlihdə fənn birlişməsinin yığıncağında "Bərdəşt" dəstəgəhi dəstəgəhləri haq-qında müzakirələr dənlişirdi. Ela həm yığıncaqda Kamil Əhmədov (peşəkar tar-muğam müəllimi) tərəfindən təklif olundu ki, "Humayun" dəstəgəhi bərdəştə olduqu üçün ona bərdəşt – giriş əlavə etmək yərinə dəstəgəhi Kamil müəllimin təklifi və bütün fənn birlişməsinin müəllimlərinin razılığı ilə "Humayun" dəstəgəhinə bərdəşt əlavə edildi. Yəni "Humayun" şöbəsi bir otkava zildə bərdəşt əvəzinə instrumental variantında ifa edilən və eyni zamanda dars-tədris programlarına da

əlavə olunsun (çünki fərq ilə). O gündən etibarən "Humayun" muğam dəstəgəhinə (instrumental) bərdəşt artırıldı.

Fürsətdən istifadə edib nadir muğam müəllimi, Seyid Şuşiskinin davamçısı Nəriman Əliyevin "Humayun" muğam dəstəgəhinin bərdəşt ilə bağlı fikirlərini sizinlə paylaşmaq istəyirəm.

Günlərin birində mən Nəriman müəllimlərdən soruşdum:
- "Humayun" muğam dəstəgəhinə bərdəşt oxumaq olarmı, ya yox? O, cavabında söylədi:

- "Humayun" çox ağır muğam dəstəgəhidir. Ağa (Seyid Şuşiskini) heç vaxt bu dəstəgəhin əvvəlində bərdəşt olduğunu və ya ifa edildiyini söyləməyib.

Nəriman müəllim fikrini bir qədər də genişləndirib bildirdi ki, "Humayun" muğamı dövlət başçısının, ordu sərkərdəsinin, prezidentin qarşısında hesabat xarakterli mərəzdir. Ora gənlə dövlət rəhbərinin, ordu komandanının qarşısında ucadan (yəni zildən), bərdəşt bərdəşt ilə ifa etməkdə ədəbişkil kimi qıymətəndir. Bu səbəbdən də "Humayun" muğam dəstəgəhinin bərdəşt ifa olunmayıb və bərdəştəz muğam dəstəgəhi kimi səsləndirilib.

Bəzi muğam dəstəgəhləri də mövcuddur ki, onların bərdəştə (giriş) və ya, əvvəlində hər bir məsələn səhlər bu gün də davam edir. Düzüldür, uzun illərdir ki, ifaçılar, müəllimlər (muğam) və bu çox musiqişünaslar (nəzəriyyəçilər) bu mövzuya öz münasibətlərini bildiriblər. Lakin heç əsas konkret, tutarı, məqsədəuyğun fikrət qoymayıb.

Yaqsı yadımızdır ki, mən tələbə otkavanında adəkən muğam dəstəgəhinin instrumental variantında əvvəlində başlanılan gənşlər tərəfindən bərdəşt əvəzinə (bu lada qətiyyənlə ifayəməyən, dəyərsiz və "Şuştar" muğamının xarakterinə, təsir gücünə, ifa xüsusiyyətlərinə, ümumilikdə ifa Azərbaycan mədəniyyəti yadı bir musiqi parçası ar-tırmışdır. Onu da xatırladım ki, Asaf Zeynəli adına Ərtəs Xəzə Musiqi Məktəbində tələbə iktən imtəhanlarında "Şuştar" muğamının əvvəlində bərdəşt olaraq möləvi gürəşi ifa etmişdim. Bu da imtəhan komissiyasına, xüsusən fənn birlişməsinin sədr Adil Babayevi xöşəna gəlmişdi. Daha sonralar Nəriman müəllimin tələbələri (xanəndələr) imtəhanlarda "Şuştar" muğam dəstəgəhi oxumağa və muğamın əvvəlində (fənn birlişməsinin razılığı ilə) əmiri söbə oxumağa başladılar.

Bu gün də bütün təhsil müəssisələrində "Şuştar" muğam dəstəgəhi həmi instrumental, həm də vokal-instrumental (xanənda) şəkildə bərdəşt – əmiri ilə tədris olunur. Eyni zamanda, "Şuştar" muğamı konservat sənət məktəblərində, birliklərdə və tərdəzə ifa edilir. Birimənl şəkildə dəyə bilərəm ki, bu həmi həmi, həm də praktiki nöqtəy-i nəzərdən baxıldıqda.

"Rast", "Şür", "Zabul", "Səgəh", "Cəhərgəh", "Bəyati-Şirəz" muğam dəstəgəhlərini oxumaq (ifadə etmək) peşəkar xanənda üçün o qədər də

qətiş (mürəkkəb) deyil və əsasən də səs bəxi-mindən... Ona görə ki, xanənda həmi muğam dəstəgəhlərini ifadərkən əziyyət çəkmir. Bərdəştədən sonra maye ifadə edir və eyni zamanda səsinə tədrisən söbələrsə nızmlayır. Amma "Şuştar" ifadə etmək çox ağırdır. Çünki "Şuştar" muğam dəstəgəhinə əmiri oxumağa səsinə tənzimləyir və pərdəyə uyğunlaşdırır. Bu ifadə ("əmiri") xanəndəyə səsinə işlək vəziyyətə gətirmək üçün köməkdir. Ora gənlə də hər xanənda "Şuştar" (ifadə) bilirm. Çünki bərdəşt (məmandi-müxəlif, böyük məsnəvi, möləvi) və şuştar ikinci otkavını səsinə ifadələr: "əmiri" isə dörd pərdə bərdə, yəni kiçik otkavını səsinə fərdə səsində oxunur.

"əmiri" – ilk növbədə, "Şür" ladına aiddir "Şür" səs qatını ilə "Şuştar" səs qatınını oxuş xüsusiyyətləri olmadığı üçün "əmiri" bu iki dəstəgəhin müştəək şöbəsi ola bilər. "Şür" muğamı lirik xüsusiyyətlər, "Şuştar" muğamı isə ağır təbii xarakterə malikdir.

Səsləndirə "Bərdəşt" şöbəsi "Şuştar" muğamına daha yaxın (səs qatını), bənzər musiqi cümlələri, otkar lada-muğam xüsusiyyətləri, demək olar ki, eynən musiqi parçalarını ibarət olmalıdır. Məsələn, "Cəhərgəh" muğamı ilə "Şuştar" səs qatınını oxuş xüsusiyyətləri var. "Zabul səgəh" muğam dəstəgəhinin məmandi-müxəlif şöbəsi isə demək olar ki, "Şuştar" muğam dəstəgəhinin səs qatınını nüsxəsidir. "Şuştar" muğamının musiqi cümlələri isə məmandi-müxəlif akiz qardaşdır.

Zəngin ifaçılıq və pədaqoji təcrübəyə, eyni zamanda bu günümüz əvəziz muğam bilicisi, böyük muğam müəllimi Elxan Mirzafərovdən dəstəyə ərxalənərə "Şuştar" muğam dəstəgəhinin sənə və daha dənüst şöbə və qışların arasında ibarət olduğunu bəyan edib, sizlərə bölüşürəm. Onu da qeyd edim ki, bu günümüz tədrisənləri və orta ixtisəs musiqi məktəblərində tədris programlarını müxtəlifliyi mükəmməldir. Lakin "Bərdəşt" şöbəsi "əmiri" ola bilər. İndi də fərdsən olmaqdadək "Şuştar" muğam dəstəgəhinin şöbə və qışları sizə təqdim ediram.

"Şuştar" muğam dəstəgəhi: Bərdəşt (məmandi-müxəlif bir musiqi cümləsi, böyük məsnəvi, möləvi), Şuştar (Şuştar, kadensiyə – tam əyaq). Tərkib: şuştarə qəydis, koda (əyaq). ◀

Резюме

Автор статьи докладит о привлечении читателей неосознанностью изучения музыки "Шустар" вступление с бардашт-амири.

Ключевые слова: песня, тасниф, цвет, танец, дригик, бардашт-вступление.

Summary

The author of the article brings to the attention of the readers the groundlessness of studying the Shushtar mugham together with bardash-ameri.

Key words: tasniif, color, dance, drink, Bardash (introduction).

